

રાજ હતું. આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિ પધાર્યા તે પહેલાં શાતવાહનની સભામાં ચાર કવિઓ આવ્યા હતા. ચારે કવિઓએ મળીને રાજને એક શ્લોક સંભળાવ્યો કે—“જીર્ણે ભોજનમાત્રેયઃ, કપિલઃ પ્રાણિનાં દયા । બૃહસ્પતિરવિશ્વાસઃ પાયાલઃ સ્ત્રીષુ માર્દવમ્ ॥” અર્થાત્, આત્રેય ઋષિએ ભૂખ લાગે ત્યારે ભોજન કરવાનું કહ્યું છે. કપિલે પ્રાણી માત્ર પર દયા રાખવાનું કહ્યું છે. બૃહસ્પતિએ કોઈને વિશ્વાસ રાખવો નહિ એમ કહ્યું છે અને પાંચાલે સ્ત્રીઓની સાથે કોમળ વ્યવહાર રાખવાનું કહ્યું છે.

આ પદ્ય સંભળી શાતવાહન રાજની સભાના બધા સભ્યોએ કવિઓની ઘણી પ્રશંસા કરી. પણ ભોગવતી નામની ગણિકા મૌન રહી. રાજએ ગણિકાને કહ્યું—“તમે તમારો વિચાર જણાવો.” ત્યારે ભોગવતીએ કહ્યું કે—“આકાશગામિની વિદ્યાસંપન્ન પાદલિપ્તસૂરિ સિવાય અન્ય વિદ્વાનની હું સ્તુતિ કરતી નથી. આજે એમના સિવાય સંસારમાં બીજા કોઈ વિદ્વાન નથી.” શાતવાહન રાજએ શ્રી પાદલિપ્તસૂરિને પોતાને ત્યાં મોકલવા માટે માનખેટપુરમાં રાજ કૃષ્ણ પર આમંત્રણ મોકલ્યું. રાજ શાતવાહનની પ્રાર્થના પર વિચાર કરી આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિ પ્રતિષ્ઠાનપુર પધાર્યા. નગરપ્રવેશ વેળાએ શાતવાહન રાજએ પ્રવેશ-મહોત્સવ કર્યો.

શ્રી પાદલિપ્તસૂરિએ તરંગવર્ક (તરંગવતી) કથા, જૈન નિત્યક્રમ દીક્ષા, પ્રતિષ્ઠા પદ્ધતિ, શિલ્પ પર નિર્વાણકલિકા અને પ્રશ્નપ્રકાશ વગેરે ગ્રંથોની રચના કરી હતી.)

આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિના ગુરુ આચાર્ય નાગહસ્તિ હતા. શ્રી નાગહસ્તિનો સમય વીર-નિર્વાણ ૬૨૧ થી ૬૮૬ માનવામાં આવે છે. આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિને ૧૦ વર્ષની વયે શ્રી નાગહસ્તિ-સૂરિએ આચાર્યપદ સ્થાપ્યા હતા, તેથી શ્રી પાદલિપ્તસૂરિનો સમય વીરનિર્વાણ સાં. સાતમી શતાબ્દીનો ઉત્તરાર્ધ સિદ્ધ થાય છે. તેઓશ્રી શત્રુંજય તીર્થે ૩૨ દિવસનું અનશન કરી સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા.

લઙ્ઘિપ્રભાવક યુગપ્રધાન, અંતિમ દશપૂર્વધર મહર્ષિ :

આચાર્યશ્રી વજ્રસ્વામીસૂરિજી મહારાજ

અવન્તિ (માળવા) નામના દેશમાં તંબુવન નામે એક સમૃદ્ધ નગર હતું. તે નગરમાં ધનશેઠ નામે એક શેઠ રહેતા હતા. તેમને ધનગિરિ નામે એક પુત્ર હતો. તે રૂપમાં કામદેવ સમાન હતો. મહાત્માઓના સંસર્ગથી વિરક્ત થયેલો ધનગિરિ પાણિગ્રહણ કરવા ઇચ્છતો ન હતો. તે નગરમાં ધનપાલ નામે એક વ્યવહારી વસતો હતો. તેને સમિત નામે પુત્ર હતો અને સુનંદા નામે પુત્રી હતી. પુત્ર સમિતે આચાર્યશ્રી સિંહગિરિસૂરિ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. પુત્રી સુનંદાને નવયૌવન પામેલી જોઈને પિતા ધનપાલે તેના માટે ધનગિરિની પસંદગી કરી. એક દિવસ ધનપાલે ધનગિરિને કહ્યું કે—“તું મારી પુત્રી સુનંદાનો સ્વીકાર કર.” ત્યારે ધનગિરિએ વિરક્તભાવ બતાવ્યો. પણ પછી ધનપાલના અત્યંત આગ્રહે ધનગિરિએ સુનંદાનો સ્વીકાર કર્યો.

એક વખત શ્રી ગૌતમસ્વામીએ અષ્ટાપદ પર્વતના શિખર ઉપર જે વૈશ્રમણ્ય બતિના એક દેવતાને પુંડરીક-કંડરીકનું અધ્યયન સંભળાવી પ્રતિબોધ આપ્યો હતો તે દેવ દેવલોકમાં જઈ, પુંડરીક-કંડરીક અધ્યયનનો રોજ ૫૦૦ વાર સ્વાધ્યાય કરતો હતો. તેમાં આવતા દીક્ષા શબ્દથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતો હતો અને આવું સુંદર અધ્યયન સંભળાવનાર શ્રી ગૌતમ-સ્વામીનું ધ્યાન પણ ધરતો હતો. આ દેવ પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં સુનંદાની કુક્ષિરૂપ સરોવરમાં અવતર્યો. પોતાના મિત્રદેવથી વિયોગ પામતાં બીજા એક દેવે પૂર્વના દઢ પ્રેમને લીધે સુનંદાને શ્રેષ્ઠ સ્વપ્ને બતાવ્યાં. આ સમયે અવસર મળવાથી પોતાને ધન્ય માનનાર ધનગિરિએ પુત્રના અવલંબનથી સંતુષ્ટ થયેલી પત્ની પાસે દીક્ષા લેવાની અનુમતિ માગી. બાણે તેના પ્રુણ્ય-યોગે જ ત્યાં પધાર્યા હોય એવા આચાર્ય સિંહગિરિની પાસે ધનગિરિ ગયો. ત્યાં લોચપૂર્વક સામાયિક ઉચ્ચારીને તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. નિરંતર પ્રસન્નતાપૂર્વક દુષ્કર તપ તપતાં તે ધનગિરિમુનિ સમય વ્યતીત કરવા લાગ્યા.

હવે આ બાગુ, સમય પૂર્ણ થતાં સુનંદાએ પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. સુનંદાના સંબંધીઓએ પુત્રજન્મનો મહોત્સવ ઊજવ્યો. કોઈક સંબંધીએ ત્યારે બાળકને ઉદ્દેશીને શબ્દ ઉચ્ચાર્યા કે—“હે બાલ! જે તારા પિતાએ દીક્ષા લીધી ન હોત તો આ મહોત્સવમાં ખૂબ વધુ આનંદ થાત.” બાળકને ‘દીક્ષા’ શબ્દ સાંભળતાં જ બતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેથી તે વિચારવા લાગ્યો કે—“અહો, મારા પિતાએ ચારિત્ર્ય લીધું છે, તેથી તો તે મહાભાગ્યશાળી કહેવાય! મારો પણ સંયમ દ્વારા જ ભવનો નિસ્તાર થવાનો છે.”

એમ કરતાં છ મહિના પસાર થઈ ગયા. એવામાં આચાર્ય સિંહગિરિસૂરિ વિચરતાં વિચરતાં તે નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં ગોચરીને માટે જતા ધનગિરિમુનિને, પક્ષીના અવાજ પરથી બાણીને કહ્યું કે—“હે મુનિ! આજે સચિત્ત, અચિત્ત કે મિશ્ર-જે કાંઈ દ્રવ્ય મળે તે સર્વ વિચાર કર્યા વિના લઈ લેજો.” ગુરુનું એ વચન માન્ય કરીને ધનગિરિમુનિ, પોતાના સંસારીપક્ષે સાળા સમિતમુનિ સાથે શુદ્ધ બુદ્ધિથી પ્રથમ સુનંદાના ઘરે ગયા. ત્યાં તેમનો ‘ધર્મલાલ’ શબ્દ સાંભળીને કેટલીક સખીઓ આવીને સુનંદાને કહેવા લાગી, “આ ધનગિરિમુનિને જ તું તારો પુત્ર આપી દે.” સુનંદા પુત્રને છાનો રાખતાં મુનિને કહેવા લાગી કે—“આ રુદન કરતા તમારા પુત્રે મને આકુળ-બ્યાકુળ કરી મૂકી છે, માટે એને તમારી પાસે રાખો. એમ કરવાથી પણ જે એ સુખી રહેશે તો મને સંતોષ થશે.” ત્યારે ધનગિરિમુનિ સ્પષ્ટપણે બોલ્યા કે—“હે ભદ્રે! હું મારા પુત્રને ગ્રહણ કરીશ; પરંતુ સ્ત્રીનું વચન સ્થિર હોતું નથી. તેથી ભવિષ્યમાં કોઈ પ્રકારનો વિવાદ થવા ન પામે તે માટે આ બાબતમાં સાક્ષી રાખવાની જરૂર છે. બસ, હવે આજથી તારે પુત્રને માટે ચિંતા કરવી નહિ.” સુનંદા બહુ કંટાળી ગઈ હતી, તેથી તેણે કહી દીધું કે—“આ બાબતમાં મારા ભાઈ સમિતમુનિ અને મારી સખીઓ સાક્ષી છે. હવે પછી હું કાંઈ પણ બોલવાની નથી.”

તેથી રાગ આદિ આંતર શત્રુઓને દૂર કરનાર એવા ધનગિરિમુનિ રુદનથી વિરામ પામેલા અને અત્યંત સંતુષ્ટ થયેલા બાળકને સુનંદાને બતાવી, પોતાની ઝોળીમાં નાખી, ઘરના આંગણમાંથી

બહાર નીકળી, બાળકના ભારથી ભુજ્જોને નમેલી રાખી ગુરુ મહારાજ પાસે પહોંચ્યા. ત્યારે તેમને કોઈ વજનથી વાંકા વળી ગયેલા જોઈ ગુરુએ ઝોળી પોતાના હાથમાં લીધી અને પૂછ્યું કે—“હે મુનિ! વજ્ર જેવું મારા હાથમાં શું મૂક્યું? મેં તો હાથમાંથી એને મારા આસન પર જ મૂકી દીધેલ છે.” એમ કહીને ગુરુએ અંદ્ર સમાન કાંતિવાળા તે બાળકને જોયા. પ્રથમ દર્શને જ જે શબ્દ ઉચ્ચાર્યો હતો તે મુજબ બાળકને વજ્ર નામ આપ્યું અને સાધ્વીઓના ઉપાશ્રયમાં શ્રાવિકાઓને સોંપ્યા. પછી ત્યાંથી વિહાર કરી અન્ય સ્થાને ગયા.

હવે ગુરુભક્તિ અને બાળકના સૌભાગ્યથી વશ થયેલી શ્રાવિકાઓ અધિક વાતસલ્યથી વજ્રને ઉછેરવા લાગી. શ્રાવિકાઓ રાત્રે ઉપાશ્રયમાં વસ્ત્રનું પારણું બાંધીને બાળકને ઝુલાવતી. અને બાળકે દેવ-ભવમાં પુંડરીક-કુંડરીક અધ્યયનની ખૂબ આવૃત્તિ કરી હતી તેથી તેમ જ આવા ઉત્તમ ક્ષયોપશમની પ્રાપ્તિ થઈ હતી તેથી ત્યાં ગિરાજતાં સાધ્વીઓ દ્વારા વારંવાર આવૃત્તિ કરતાં અગિયાર અંગ સાંભળવા માત્રથી જ બાળક શીખી ગયો. પછી વિશેષ આકારથી સુશોભિત થયેલા તે બાળકની પરિચર્યા જોવા સુનંદા પણ ત્યાં આવી. તે બાળકને જોતાં જ તેને મોહ ઉત્પન્ન થયો. તેથી તેણે સાધ્વીઓ પાસે પ્રાર્થના કરી કે—“આ બાળક મને પાછો આપો.” ત્યારે સાધ્વીઓ બોલી કે—“વસ્ત્ર અને પાત્ર સમાન આ બાળક પણ ગુરુની થાપણ કહેવાય. તો અમારાથી આ બાળક તને કેમ આપી શકાય? તારે અહીં આવીને આ બાળકનું લાલન પાલન કરવું હોય તો કર. પરંતુ ગુરુની અનુમતિ વિના એને તારે પોતાને ઘરે ન લઈ જવાય.”

એવામાં એક વખત ગુરુમહારાજ અને ધનગિરિમુનિ આદિ ત્યાં પધાર્યા એટલે સુનંદાએ તેમની પાસે પોતાના બાળકની માંગણી કરી. ત્યારે ધનગિરિમુનિએ તેને સમજતાં કહ્યું કે—“હે ધર્મજ્ઞ! રાજના આદેશની જેમ, સભજન પુરુષના વચનની જેમ અને કન્યાના દાનની જેમ મહાજનો એકવચની જ હોય છે. બાળકના વસ્ત્રની જેમ તેઓ વચન સ્વીકારીને મૂકી દેતા નથી. તેમ જ હે ભદ્રે! તું વિચાર કર કે આ બાળકમાં આપણું આશીર્વાદ પણ છે.” આમ, મુનિએ ઘણું સમન્વયા છતાં તેણે પોતાનો હઠાગ્રહ ન મૂક્યો ત્યારે સંઘના આગેવાન પુરુષોએ તેને મધુર વચનોથી ઘણી સમજાવી. છતાં તે વચનોનો પણ સ્વીકાર ન કરતાં સુનંદા રાજ પાસે ગઈ. એટલે રાજએ સંઘસહિત સાધુમહારાજોને બોલાવ્યા. પશ્ચાત્તે હકીકત પૂછી. અંતે રાજએ વિચાર કર્યો કે—“આ બાળક પોતાની ઇચ્છાનુસાર જેની પાસે જાય તેને લઈ જવા દેવો. બીજો વિવાદ કરવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી.”

રાજએ આ નિર્ણયની બાળકની માતાને જાણ કરી એટલે સુનંદાએ રમકડાં તેમ જ મીઠાઈ વગેરે બતાવીને બાળકને પોતાની પાસે બોલાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો; તેને અનેક પ્રકારે લલચાવ્યો; પરંતુ બાળક તેની પાસે ન જતાં ત્યાં ને ત્યાં જ બિલો રહ્યો. પછી રાજએ ધનગિરિમુનિને કહ્યું, એટલે તેમણે રજોહરણ ઉચું કરીને નિર્દોષ વચનથી જણાવ્યું કે—“હે વત્સ! જો તને તત્ત્વનું જ્ઞાન હોય અને ચારિત્રની ભાવના હોય તો કર્મરૂપી રજને દૂર કરવા માટે આ રજોહરણ ગ્રહણ કર.” આ સાંભળતાં જ બાળકે કૂદકો મારી ચારિત્રરૂપી રાજના ચામર સમાન તે રજોહરણ લઈ લીધું, અને નાચવા લાગ્યો. તે સમયે મંગલ ધ્વનિપૂર્વક સમસ્ત વાગ્ગિત્રોના

નાદ સાથે જયજયસ્વ પ્રગટ થયો. આથી રાજાએ પ્રસન્ન થઈ શ્રીસંઘની પ્રશંસા કરી. પછી શ્રાવકસમુદાયથી પરિવરાયેલા શ્રમણો પણ પોતાના સ્થાને આવ્યા.

વજ્ર આઠ વર્ષનો થતાં તેને આચાર્ય સિંહગિરિસૂરિએ દીક્ષા આપી. બાલમુનિ વજ્ર પહેલેથી જ સંસ્કાર, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યભાવસંપન્ન હતા. દીક્ષા લઈ સંયમ, જ્ઞાન, ત્યાગ તપમાં વિશેષ દક્ષ બન્યા. પૂર્વની જેમ તેમની બાળ સાધુ જીવનમાં પણ અનેક કસોટી થઈ; અને દરેક પ્રસંગે તેમાં પાર ઊતરીને સાધુજીવનને ઉજ્જવળ અને ઉન્નત બનાવતા રહ્યા. આ બાળુ સુનંદાએ વિચાર કર્યો કે—“મારા બાતા, પતિ અને પુત્ર મુનિ થયા, તો હવે મારે પણ સંયમનું શરણ લેવું જોઈએ.” આથી તેણે પણ દીક્ષા અંગીકાર કરી.

એક વાર આચાર્ય સિંહગિરિસૂરિ શિષ્યપરિવાર સાથે વિહાર કરતાં અવંતિ નગરીના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. અહીં બાલમુનિ વજ્રની પરીક્ષા કરવા તેમના પૂર્વ ભવના દેવમિત્રો જૂલક આદિ વૈક્રિય મેઘમાળા કરી. આની મયૂરના કેકારવો અને સારસના મધુર સ્વરો ગુંજી ઊડ્યા. ખળખળ કરતા જળપ્રવાહથી પ્લાવિત અનેલી ભૂમિ બાણે જળમય ભાસવા લાગી. આવા સમયે અપકાયના જીવોની પણ વિરાધના ન થાય તે માટે ગુરુ મહારાજે શિષ્યપરિવાર સાથે એક વિશાળ ગિરિશુક્રામાં નિવાસ કર્યો. મેઘ ઘણા સમય સુધી વિરામ ન પામતાં મુનિમહારાજે ઉપવાસ કરી જ્ઞાનધ્યાનમાં લીન રહ્યા. ઘણા સમય પછી મેઘ વિરામ પામતાં સૂર્ય દક્ષિમાન બન્યો. બાલમુનિ વજ્ર આદિના ઉચ્ચ તપથી સંતુષ્ટ થયેલા દેવો શ્રાવકનાં રૂપ લઈને ત્યાં આવ્યા અને પારશ્યાં માટે વિનંતિ કરી. બાલમુનિ ગુરુ-આજ્ઞા લઈ ગોચરી વહોરવા ગયા. માર્ગમાં તેમણે જે જે જોયું તેનાથી વિસ્મય પામ્યા. તેઓ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનો વિચાર કરતાં, તેનાથી સર્વ વિરુદ્ધ જ બુદ્ધિ છે. દ્રવ્યથી કોળાનો પાક જોવામાં આવ્યો, ક્ષેત્રથી માલવ દેશ જોયો, કાળથી ત્રીણમ ઋતુ હતી અને ભાવથી વિચાર કરતાં તે શ્રાવકો અનિમિષ નેત્રોવાળા હતા! તેમના પગ ભૂમિને સ્પર્શતા ન હતા; એટલે કે તેઓ મનુષ્ય ન હતા; દેવ હતા! અને દેવ દ્વારા પ્રાપ્ત આહાર દેવપિંડ ગણાય તેથી તે કલ્પે નહીં. આથી આ શ્રાવકોને વહોરવા આવવાની બાલમુનિ વજ્રે ના જણાવી વાસ્તવિકતા જણાવી. આ સાંભળી દેવો ખૂબ પ્રસન્ન થયા; અને મૂળ સ્વરૂપે પ્રગટ થઈ વજ્ર મુનિને વંદન કરી વૈક્રિયલગ્નિ અર્પણ કરી. બીજી વાર એ જ દેવો કસોટી કરવા જેઠ મહિનામાં પુનઃ આવ્યા. બાલમુનિ વજ્રને ઘેબર વહોરવા માટે વિનંતિ કરી, ત્યારે પણ વજ્રમુનિ જ્ઞાનોપયોગથી દેવોને ઓળખી બંધ છે અને આહાર વહોરતા નથી. દેવોએ પણ ખૂબ પ્રસન્ન થઈને બાલમુનિ વજ્રને ‘આકાશગામિની’ વિદ્યા અર્પણ કરી.

એક વખત ગુરુ મહારાજ સ્થરિલભૂમિએ ગયા હતા અને બીજા ગીતાર્થ મુનિઓ ગોચરી વહોરવા ગયા હતા. એટલે વજ્રમુનિ બાલ્યભાવથી બધા મુનિઓનાં વીટિયા નામવાર ભૂમિ પર સ્થાપન કરી, ગુરુએ સ્વમુખે પ્રકાશેલા એવા શ્રુતસ્કંધના સમૂહની મહાઉદ્યમથી પ્રત્યેક વાચના આપની શરૂ કરે છે. એવામાં ગુરુમહારાજ શ્રી સિંહગિરિ ઉપાશ્રય નજીક આવ્યા. મેઘ જેવા ગંભીર વજ્રમુનિના શબ્દો તેમના સાંભળવામાં આવ્યા, જે સાંભળતાં તેમણે વિચાર કર્યો કે—

—“શું મુનિઓ આવીને આ શાસ્ત્રાભ્યાસ કરે છે?” ત્યાં એ વજ્રમુનિના શબ્દો બાણીને તેમને ઘણો સંતોષ થયો. તેમણે વિચાર્યું કે—“આ શાસનને ધન્ય છે કે જ્યાં આવા બાળમુનિ પડિત છે.” પછી વજ્રમુનિ જ્ઞાન ન પામે એમ ધારી તેમણે ડાઘા અવાજે ‘નિસીહિ’નો ઉચ્ચાર કર્યો. ગુરુનો શબ્દ સાંભળતાં વજ્રમુનિ ઉપકરણોને યથાસ્થાને મૂકીને લજ્જત અને ભય પામતાં ગુરુની સન્મુખ આવ્યા. ગુરુનાં ચરણ પૂજી, પ્રાસુક જળથી પંખાળી, પાદોદકને વંદન કર્યું. તેમના આવા વિનયને જોઈ ગુરુએ અત્યંત હર્ષપૂર્વક તેમની સામે જોયું. પછી ‘વૈયાવૃત્યમાં આ લઘુમુનિની અવજ્ઞા ન થાય’ એમ વિચારીને ગુરુએ શિષ્યોને કહ્યું કે—“હવે અમે વિહાર કરીશું.” એ સાંભળી મુનિઓ કહેવા લાગ્યા કે—“અમને વાચના કોણ આપશે?” ત્યારે ગુરુ બોલ્યા—“આ વજ્રમુનિ તમને વાચના આપીને સંતોષ પમાડશે.” મુનિઓએ ગુરુતું આ વચન માન્ય કર્યું. શાસ્ત્રમાં આ સિંહગિરિસૂરિના સુશિષ્યોની પ્રશંસા કરવામાં આવે છે કે—“કેવો અદ્ભુત વિનય કે ગુરુ મહારાજે વજ્રમુનિ વાચના આપશે એમ કહ્યું અને બહુમાનપૂર્વક સૌએ એ સ્વીકારી લીધું.” પછી પરિલેહણ કરી મુનિઓ વજ્રમુનિ પાસે આવ્યા એટલે વજ્રમુનિએ તેમને વાચના આપવાનો પ્રારંભ કર્યો. વિનાપ્રયાસે તેમને શાસ્ત્રતું રહસ્ય એવી રીતે સમજાવવા માંડ્યું કે મંદમુદ્ધિના પણ સહેલાઈથી સમજી શકે.

કેટલાક દિવસો પછી આચાર્ય મહારાજ પાછા આવ્યા એટલે મુનિઓ તેમની સન્મુખ ગયા. ગુરુએ વાચના સંબંધી બધા વૃત્તાંત પૂછ્યો ત્યારે મુનિઓ સાથે મળીને કહેવા લાગ્યા કે—“આપ પૂજ્યની કૃપાથી અમને વાચનાતું ભારે સુખ થઈ પડ્યું છે. તો હવે સદાયને માટે વજ્રમુનિ જ અમારા વાચનાચાર્ય થાઓ.” વળી રમૂજમાં કહેવા લાગ્યા કે—“આપ બે-ત્રણ દિવસ પછી પધાર્યા હોત તો સારું હતું.” એ સાંભળી ગુરુએ કહ્યું કે—“એ મુનિના અદ્ભુત ગુણગૌરવ તમને જણાવવા માટે જ મેં વિહાર કર્યો હતો.” અહીં ગુરુના આગમન સુધીમાં વજ્રમુનિએ તપસ્થાવિધાનથી સંશુદ્ધિયુક્ત વાચનાપૂર્વક આગમનો અભ્યાસ કરી લીધો હતો. પછી ગુરુએ દશપુરમાં જઈ વજ્રમુનિને શેષ શ્રુતનો અભ્યાસ કરવા માટે અવંતિમાં આદર સહિત શ્રી ભદ્ર-ગુપ્તસૂરિ પાસે મોકલ્યા. ગુરુની આજ્ઞાથી ત્યાં જતાં તેમણે રાત્રે નગરની બહાર સ્થિરતા કરી.

આ બાબુ શ્રી ભદ્રગુપ્તસૂરિએ શિષ્યોને પોતાને આવેલા સ્વપ્નની વાત જણાવી કે—“દુર્ગથી પૂર્ણ મારું પાત્ર કોઈ અતિથિ આવીને પી ગયો, તેથી સમસ્ત દશ પૂર્વનો અભ્યાસ કરનાર કોઈ આવશે.” એમ બોલતા હતા ત્યાં વજ્રમુનિ તેમની સમક્ષ આવી, વંદન કરીને, બોલ્યા—“હે પૂજ્યવર! મને મારા ગુરુદેવ આચાર્ય સિંહગિરિસૂરિએ આપની પાસે દશ પૂર્વનો અભ્યાસ કરવા મોકલ્યો છે.” આચાર્ય ભદ્રગુપ્તસૂરિએ પોતાને આવેલા સ્વપ્નની યથાર્થતા બાણી, પ્રસન્નતાપૂર્વક વજ્રમુનિને દશ પૂર્વનો અભ્યાસ કરાવ્યો. વજ્રમુનિ વિનય અને સેવાભક્તિપૂર્વક દશ પૂર્વોનું જ્ઞાન મેળવી પુનઃ ગુરુદેવ પાસે આવ્યા.

આચાર્ય સિંહગિરિસૂરિએ જ્ઞાનસમ્પન્ન વજ્રમુનિને સર્વ રીતે યોગ્ય બાણી આચાર્યપદથી અલંકૃત કર્યાં. તેમને ગચ્છનો ભાર સોંપી, નિશ્ચિત બની, અનશનપૂર્વક સ્વર્ગે સિધાવ્યા. વજ્રમુનિએ ત્યારથી આચાર્ય વજ્રસ્વામી બની યુગપ્રધાનપદની ધુરા સંભાળી.

આચાર્ય વજ્રસ્વામી અનેક ગ્રામ-નગરોમાં વિચરતા. તેમની પ્રભાવક ઉપદેશકશૈલી સાંભળી જોઈને તેમ જ જોઈનેતરો પણ આકર્ષાતા. ઉપરાંત, તપ, ત્યાગ, સંયમ, જ્ઞાન અને ચારિત્રની ઉત્કૃષ્ટ મૂર્તિ વજ્રસ્વામીસૂરિ જ્યાં જ્યાં પધારતા ત્યાં ત્યાં જોઈનેશાસનનો જયજયકાર થતો. સૌ કોઈ તેમનું કુદરતી અદ્ભુત રૂપ-લાવણ્ય અને પ્રહ્લચર્યાનું તેજ નિહાળી મુગ્ધ બનતા. પાટલિપુત્ર નગરના કરોડપતિ ધનદેવ શ્રેષ્ઠિવર્યાની પુત્રી રુક્મણી આચાર્યના રૂપ-લાવણ્યના વારંવાર વખાણ સાંભળી તેમના પર મોહિત થઈ. એણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે, “પરછું તો વજ્રસ્વામીને જ, નહિતર આજીવન પ્રહ્લચર્યા પાળીશ.” એક દિવસ આચાર્ય વજ્રસ્વામી વિહાર કરતાં કરતાં પાટલિપુત્ર પધાર્યા અને ધનદેવ શેઠની દાનશાળામાં જ ઊતર્યા. તેમણે પહેલા દિવસે તો પોતાનું રૂપ પણ ખેડાણ બનાવ્યું હતું. પરંતુ રુક્મણીએ સાંભળ્યું કે હૃદયનાથ આવ્યા છે એટલે પિતા પાસે જઈને કહ્યું કે— “મારા સ્વામી આવ્યા છે.”

બીજા દિવસે ધનદેવ શેઠ, પાટલિપુત્રના રાજા અને સમગ્ર નગરજનો આચાર્યમહારાજનું વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા આવ્યા. આચાર્ય વજ્રસ્વામીનું અદ્ભુત રૂપ, પ્રહ્લચર્યાના તેજથી ચમકતું ભાલસ્થલ અને અમોઘ ઉપદેશશૈલી જોઈ-સાંભળી રાજા-પ્રજા સૌ કોઈ મંત્રમુગ્ધ થઈ ગયા. રુક્મણીના પિતાને પણ થાય છે કે—આ ભવ્ય પુરુષ મારી પુત્રીને યોગ્ય છે. પછી મધ્યાહ્ન સમયે આચાર્ય પાસે આવીને તેણે પ્રાર્થના કરી કે—“તમોને હું મારી નવ્વાણું હબ્બર સોના-મહોરો, આ બાગબગીચાવાળો મહેલ તેમ જ મારું કન્યારતન આપું છું; તેનો આપ સ્વીકાર કરો.” આ સાંભળી આચાર્ય વજ્રસ્વામી પહેલાં તો હસી પડ્યા; પણ પછી ગંભીર થઈને બોલ્યા કે—“મહાનુભાવ! હું તો સાધુ છું, નિષ્પરિચ્છી છું. અમારે આ સર્વ ત્યાજ્ય હોય.” પછી આચાર્ય વજ્રસ્વામીએ રુક્મણીને ત્યાગમાર્ગનો મહિમા વિશદ રીતે સમજાવી, તેને પ્રતિજોષી, તેને દીક્ષા પ્રદાન કરી.

એક વખત વરસાદના અભાવે ભયંકર દુષ્કાળ આવી પડ્યો. પૃથ્વી પર સઘળા જીવોનો અધિક ને અધિક નાશ થવા લાગ્યો. તે વખતે સિદ્ધાતા શ્રીસંઘે આવીને શ્રી વજ્રસ્વામીને નિવેદન કર્યું કે—“હે ગુરુદેવ! અમારું રક્ષણ કરો.” વજ્રસ્વામીએ તેઓની વાત ધ્યાનમાં લઈ, એક પટ વિસ્તારી, તેના પર શ્રીસંઘને બેસારી, ગજનગામિની વિદ્યાના બળે દેવની જેમ આકાશમાર્ગે ચાલ્યા. તે વખતે શબ્દાતર ત્યાં ઘાસની શોધ કરવા ગયો હતો. તેણે આવીને કહ્યું કે—“હે પ્રભો! મારો પણ ઉદ્ધાર કરો.” શ્રી વજ્રસ્વામીએ તેને પણ સાથે લઈ લીધો. પછી એક સુખી દેશમાં આવેલી મહાપુરી નગરી કે જ્યાં બૌદ્ધ ધર્માનુયાયી રાજા અને લોકો વસતા હતા ત્યાં બધા આવી પહોંચ્યા. ત્યાંના સુકાળ અને રાજ્યની સમૃદ્ધિથી શ્રીસંઘ ત્યાં સુખપૂર્વક રહેવા લાગ્યો. એવામાં સર્વ પર્વોમાં ઉત્તમ એવા શ્રી પર્યુષણ મહાપર્વના દિવસે આવ્યા ત્યારે રાજાએ પ્રતિકૃણ થઈને પુષ્પોનો નિષેધ કર્યો, એટલે શ્રી જિનપૂજાની ચિંતામાં આકુળવ્યાકુળ થઈને શ્રીસંઘે શ્રી વજ્રસ્વામીને વિજ્ઞપ્તિ કરી. તેથી વજ્રસ્વામી શાસનકાર્ય માટે આકાશમાર્ગે ઊડીને માહેશ્વરી-નગરી આવ્યા. ત્યાં તેમના પિતાનો મિત્ર ગુણજ્ઞ માળી બગીચામાં રહેતો હતો. તે કૂલસિંહ

નામના માળીએ શ્રી વજ્રસ્વામીને જોઈ, વંદન કરીને કહ્યું કે—“ મારા યોગ્ય કંઈ કાર્ય ફરમાવો. ”

ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે—“ હે આર્ય ! મારે સુંદર પુષ્પોનું કામ છે. ” એટલે માળીએ કહ્યું કે—“ આપ પાછા ફરો ત્યારે પુષ્પો લેતા જાઓ. ” એમ સાંભળી વજ્રસ્વામી ત્યાંથી છુદ્ધિમવંત પર્વત પર લક્ષ્મીદેવી પાસે ગયા. ત્યાં ધર્મલાલ આપી, આશિષથી તેને આનંદ પમાડી, પોતાનું કાર્ય જણાવ્યું. એટલે લક્ષ્મીદેવીએ પોતાના હાથમાં શોભતું સહસ્રપત્ર કમળ જિનપૂજા માટે તેમને અર્પણ કર્યું. તે લઈ આચાર્ય વજ્રસ્વામી પિતાના મિત્ર દેવ પાસે આવ્યા. ત્યાં જૂંલક દેવતાઓએ આકાશમાં રહી સંગીત-મહોત્સવ કર્યો. દિવ્ય વાજિત્રો વાગતાં વાતાવરણ સંગીતમય થઈ ગયું. ઓચ્છવ કરતા દેવોને પોતાની ઉપર આવતાં જોઈ ઝોંઝ ઢોકો ભારે ચમત્કાર પામ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે—“ અહો ! આપણા ધર્મનો મહિમા તો જુઓ કે દેવતાઓ આવે છે ! ” ત્યાં તો દેવો તેઓના દેખાતાં જ જિનમંદિરમાં ચાલ્યા ! જિનમંદિરે જિનેશ્વર ભગવંતની પૂજા કરીને બધા શ્રાવકો ઘણા આનંદ પામ્યા અને પયુષ્ણા મહાપર્વના દિવસોમાં શ્રી ગુરુ-મહારાજ પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો. આ ચમત્કાર જોઈ રાજા પણ સંતુષ્ટ થઈ ગુરુમહારાજ પાસે આવ્યા. આચાર્ય વજ્રસ્વામીએ તેને પ્રતિબોધ પમાડી જૈનધર્મી બનાવ્યા.

એક વખત ઉત્તર ભારતમાં બાર વર્ષનો ભયંકર દુષ્કાળ પડતાં, આચાર્યશ્રી વજ્રસ્વામી શિષ્યપરિવારસહ દક્ષિણ ભારત તરફ વિહાર કરી ગયા. ત્યાં કોઈ સ્થળે શુદ્ધ ભૂમિભાગયુક્ત ઉદ્યાનમાં તેમણે નિવાસ કર્યો. તે વખતે શ્લેષ્મરોગને દૂર કરવા વહોરીને સૂંઠનો એક કટકો લાવ્યા હતા. અને વાપરતાં બાકી વધેલો તે કટકો પોતાના કાન પર મૂકી દીધો હતો. પછી સંધ્યાકાળે પ્રતિકંભણમાં ‘ અહો કાય ’નો પાઠ કરતાં મુહૂર્તની કાનના પડિલેહણમાં તે નીચે પડ્યો. તે જોતાં તેમણે વિચાર કર્યો કે—“ અરે, મને વિસ્મૃતિનો ઉદય થયો છે. તેથી હવે મારું આયુષ્ય ક્ષીણ થયું જણાય છે. હવે પૂર્વના દુષ્કાળ કરતાં પણ અધિક દુષ્કાળ આવશે. ” આમ, આચાર્ય વજ્રસ્વામીએ પોતાનો અંતિમ કાળ નજીક જાણી, અને આવનારા દિવસો પણ દુષ્કર જાણી, આચાર્ય વજ્રસેનસૂરિને સઘળી સંઘવ્યવસ્થા ભજાવી ખાસ કહ્યું કે—“ હે ગુરુબંધુ ! હવેના દિવસો ખૂબ જ કપરા આવનાર છે. પણ તમને જે દિવસે સોનૈયાની કિંમતવાળા ચોખામાં ઝેર મેળવેલો આહાર મળે તેને ધીએ જ દિવસે સુકાળ થશે, તે યાદ રાખજો. ”

આચાર્ય વજ્રસ્વામી પછી ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા. દુષ્કાળને લીધે સિક્ષા પ્રાપ્ત ન થતાં તેઓએ સાથેના સર્વ સાધુઓને વિદ્યાપિંડથી આહાર કરાવી કહ્યું કે—“ આ રીતે બાર વર્ષ મુઠ્ઠી વિદ્યાપિંડથી જ આહાર કરવો પડશે, માટે અનશન યોગ્ય છે. ” આથી આચાર્ય વજ્રસ્વામી સાથે દરેક સાધુ અનશન કરવા તૈયાર થયા. એમાં એક બાલમુનિ પણ હતા. આચાર્યશ્રીએ તેને અનશન કરવાની ના પાડી, તો પણ તે સાથે જ ગયા. એક દિવસ આ બાલમુનિને નિદ્રામાં મૂકી સૌ આગળ ગયા. બાલમુનિ ત્યાં જ એકલા રહી અનશનપૂર્વક સ્વર્ગે સિધાવ્યા. આ બંધર મળતાં આચાર્ય વજ્રસ્વામીએ ધીબ સાધુઓ સમક્ષ આ બાલમુનિની દંઢતા, ધીરતા અને વીરતાની અનુભાવના કરી. ત્યારબાદ બધા શ્રમણોએ એક પર્વત પર જઈને અનશન કર્યું. ત્યાં એક દેવે આવીને બધાયને ચલાયમાન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. આથી આચાર્યશ્રી સર્વ સાધુઓને લઈ ધીબ

પર્વત પર ગયા અને ત્યાં અનશનપૂર્વક બધા સાધુઓ અને આચાર્ય વજ્રસ્વામી સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

આ ઘટના બન્યા પછી સૌધર્મેન્દ્રદેવે અહીં આવી રથ વઢે આ ગિરિરાજની પ્રદક્ષિણા કરી. આથી આ ગિરિરાજ ત્યારથી રથાવર્તગિરિ નામે પ્રસિદ્ધ થયો. આચાર્ય વજ્રસ્વામીના સ્વર્ગવાસ પછી દશમું પર્વ, ચોથું સંસ્થાન અને ચોથું ષંડનન વિચ્છેદ પામ્યું હતું. (‘ પ્રભાવકચરિત્ર ’ને આધારે.)

[શ્રી વજ્રસ્વામીના સ્વર્ગવાસ સંબંધમાં ‘ પ્રભાવકચરિત્ર ’માં કોઈ ઉલ્લેખ નથી. પણ યુગપ્રધાન પદ્માવલીઓમાં એ બધી વાતોનો ખુલાસો કરેલો છે. શ્રી વજ્રસ્વામી પ્રથમ ઉદયના ૧૮મા યુગપ્રધાન હતા. એમનું આયુષ્ય ૮૮ વર્ષનું હતું, જેમાંનાં ૮ વર્ષ ગૃહપર્યાયમાં, ૪૪ વર્ષ સામાન્ય શ્રમણપર્યાયમાં અને ૩૬ વર્ષ યુગપ્રધાનપર્યાયમાં વ્યતીત થયાં હતાં. તેમને જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૪૯૬માં, સં. ૫૦૪માં દીક્ષા, સં. ૫૪૮માં યુગપ્રધાનપદ અને સં. ૫૮૪ (વિ. સં. ૧૧૪)માં આ અંતિમ દશ પૂર્વધર આચાર્યનો સ્વર્ગવાસ થયો હતો.—પં. શ્રી કલ્યાણવિજયજી મહારાજ.]

જેમના દ્વારા ચાર અનુયોગોમાં વિભાજિત આગમે અઘાપિપર્યાંત પ્રવર્તી રહ્યાં છે એના યુગપ્રભાવક

આચાર્યશ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિજી મહારાજ

અર્વાતિ (માળવા) દેશમાં દશપુર નામે નગર હતું. તેમાં વિશિષ્ટ બુદ્ધિવાળો સોમદેવ નામે પુરોહિત રહેતો હતો. તેને રુદ્રસોમા નામે પ્રિયા હતી. તેને બે પુત્રો થયા. તેમાં પહેલો આર્યરક્ષિત અને બીજો કલ્પુરક્ષિત હતો. પુરોહિતે બંનેને અંગસહિત વેદો લણાવ્યા. આર્યરક્ષિત પોતે વિદ્વાન થયા અને વિશેષ અભ્યાસ માટે પાટલિપુત્ર ગયા. ત્યાં દિવ્યબળની સ્ફુરણાથી અદ્વ-કાળમાં ગુપ્ત વેદોપનિષદનો પણ અભ્યાસ કર્યો; અને ઉપાધ્યાયની અનુજ્ઞા લઈ પોતાને નગર પાછા ફર્યા. રાજ્યના પુરોહિતે આર્યરક્ષિતની પ્રકાંડ વિદ્રત્તાનું રાજને નિવેદન કરતાં રાજા પોતે હાથી પર ચડી તેની સામે આવ્યો. અને રાજાએ મહોત્સવપૂર્વક નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. અનુક્રમે તે પોતાના આવાસમાં આવ્યો.

તેની માતા રુદ્રસોમા જીવાજીવાદિક નવ તત્ત્વના વિસ્તારને બાણુનારી શ્રાવિકા હતી. તે સામાયિકમાં હોવાથી, ઉત્કંઠાયુક્ત અને જમીન ગુપ્તી મસ્તક નમાવીને પ્રણામ કરતાં પોતાના પુત્રને જોઈને પણ, સામાયિકભંગને લીધે, આશિષથી વધાવ્યો નહિ. આથી અત્યંત ખેદ પામી આર્યરક્ષિત વિચારવા લાગ્યા કે—“ અભ્યાસ કરેલ સહુ શાસ્ત્રો મારે મન તુચ્છ જેવાં છે કે જેથી મારી માતા તો સંતોષ ન પામી ! ” એમ ધારીને એ કહેવા લાગ્યા કે—“ હે માતા ! તમે ઉદ્ધિગ્ન કેમ દેખાઓ છો ? સંતુષ્ટ કેમ નથી ? ” ત્યારે માતા બોલી કે—“ દુર્ગતિને આપનાર તારા એ અભ્યાસથી હું શી રીતે સંતુષ્ટ થાઉં ? ” ત્યારે આર્યરક્ષિતે કહ્યું—“ તો હવે વિલંબ